

Проф. др Милош Ђорђевић*

Универзитет у Нишу, Одељење за историју

Проф. др Славиша Недељковић**

Универзитет у Нишу, Одељење за историју

НАРАТИВИ О СРБИЈИ У НЕМАЧКИМ ПУБЛИКАЦИЈАМА КРАЈЕМ XVIII И ПОЧЕТКОМ XIX ВЕКА¹

Апстракт: Рад анализира представљање Србије у немачкој штампи и публицистици од краја XVIII до средине XIX века, са посебним освртом на промене у медијском наративу условљене политичким и друштвеним процесима у Југоисточној Европи. У првом делу разматра се развој периодичне штампе у Светом римском царству као једног од најзначајнијих медија за обликовање јавног мњења и преношење информација о међународним догађајима. Посебна пажња посвећена је извештавању о Аустријско-турском рату (1788–1791), током којег је Србија постала честа тема немачких новина. Анализирају се начини на које су представљене војне операције, освајање Београда, учешће српских добровољачких одреда и политички значај Србије у сукобима Хабзбуршке монархије и Османског царства. Такође, разматрају се путописна и историјска дела објављена у првој половини XIX века, нарочито путопис Ота фон Пирха и биографске публикације посвећене Карађорђу Петровићу и кнезу Милошу Обреновићу. Показује се да се представа о Србији постепено мењала – од пограничне области и попришта војних сукоба ка земљи у процесу политичке еманципације, изградње државних институција и европске модернизације.

Кључне речи: немачка штампа, Србија, Хабзбуршка монархија, наратив, Османско царство.

*

Током XVII и XVIII века европски медијски простор доживео је дубоке промене захваљујући појави и убрзаном развоју периодичне штампе. Новине су представљале први медиј који је омогућио редовно, континуирано и јавно преношење информација широком кругу читалаца. Њихов настанак означио је почетак новог облика комуникације

* dj_milos@yahoo.co.uk

** ned.slavisa@gmail.com

¹ Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-34/2026-03/200165).

између владара, издавача и поданика, чиме су постављени темељи модерног јавног информисања. Иако је тешко са апсолутном сигурношћу говорити о „првим новинама“, међу најранијим потврђеним примерима налази се стразбуршки *Ordinari Zeitung* из 1605. године.² Током наредних деценија новине су се прошириле широм Европе, при чему су се под различитим називима – *Relationen*, *Avisen*, *Postzeitungen*, *Gazettes*, *Courantes* или *Nouvelles* – развијале у различитим политичким и културним срединама.³ Већ средином XVII века европско тржиште штампе било је довољно развијено да омогући редовну размену информација између различитих држава и региона. Посебно место у том процесу заузимало је Свето римско царство немачке нације. За разлику од централизованих монархија попут Француске или Енглеске, Царство је било састављено од великог броја кнежевина, војводства, црквених кнежевина, грофовија, слободних градова. Таква политичка и територијална фрагментација погодновала је развоју великог броја штампарских центара и новинских предузећа. Док су у Француској и Енглеској доминантну улогу играли званични или полузванични државни листови попут *Gazette* или *London Gazette*⁴, у немачком језичком простору постојао је знатно плуралнији новински систем. Током XVII и XVIII века готово сваки значајнији град поседовао је сопствени лист, а у већим центрима често је постојало више конкурентских новина.⁵

Развој штампаних медија био је тесно повезан са унапређењем мреже поштанске службе, растом трговине и повећаном потребом за информацијама од општег значаја.⁶ Новине су омогућавале редовно праћење догађаја из удаљених делова Европе, чиме су доприносиле стварању заједничког информационог простора. Већ крајем XVII века европски читалац могао је у релативно кратком року сазнати за политичке, дипломатске или војне догађаје који су се одигравали стотинама или хиљадама километара

² Johannes Weber, *Deutsche Presse im Zeitalter der Barock. Die Vorgeschichte öffentlichen politischen Rasonnements*, „Öffentlichkeit“ im 18. Jahrhundert“, Göttingen 1997, 138; Jan Hillgärtner, *News in Times of Conflict. The Development of the German Newspaper, 1605–1650*, Brill 2021, 59.

³ Sonja Schultheiß-Heinz, *Politik in der europäischen Publizistik: eine historische Inhaltsanalyse von Zeitungen des 17. Jahrhunderts*, Stuttgart 2004, 33.

⁴ Видети: Phyllis Margaret Handover, *A History of the London Gazette 1665-1965*, London 1965; Jeremy Black, *The English Press in the Eighteenth Century*, London – Sydney 2010.

⁵ Michael Schilling, *Stadt und Publizistik in der Frühen Neuzeit*, Stadt und Literatur im deutschen Sprachraum der Frühen Neuzeit, Bd. 1, Tübingen 1998, 116-118.; Rudolf Stöber, *Deutsche Pressegeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Stuttgart-Ulm 2005, 70-72.

⁶ Wolfgang Behringer, *Das Netzwerk der Netzwerke. Raumportionierung und Medienrevolution in der Frühen Neuzeit*, Das Mediensystem im Alten Reich der Frühen Neuzeit (1600–1750), Bh 75, Göttingen 2010, 40-43.

далеко. Од самог почетка новине су биле много више од пуког средства информисања. Оне су представљале део јавне сфере у настајању и омогућавале формирање политичких ставова међу образованим слојевима становништва.⁷ Због тога су власти врло рано препознале њихов значај. Државни органи настојали су да контролишу штампу путем привилегија, дозвола за штампање и различитих облика цензуре.⁸ Међутим, истовремено су и сами користили новине као средство политичке комуникације. Путем њих објављивани су прогласи, оправдавани државни потези и обликоване представе о међународним догађајима.

Посебан значај у развоју штампе имали су ратови, пре свега у Европи, јер су представљали тему која је највише интересовала читаоце. Велики део новинског простора био је посвећен извештајима са ратишта, информацијама о кретању војски, опсадама градова, дипломатским преговорима и мировним споразумима.⁹ Овакво штиво је неретко обиловало детаљним информацијама о дневним активностима војника и официра. Није случајно што је историчар штампе Герхард Пикард рат назвао „оцем и хранитељем раних новина“. Повећана потреба за информацијама током сукоба доприносила је расту тиража и ширењу читалачке публике. Овакву повезаност између рата и штампе примећивали су и савременици. Каспар Штилер, један од првих теоретичара новинарства, истицао је крајем XVII века да људи новине првенствено читају како би сазнали која страна побеђује, а која губи.¹⁰ Ратна збивања представљала су централну тему европске јавности, док

⁷ Johannes Arndt und Esther-Beate Körber, *Einleitung*, Das Mediensystem im Alten Reich der Frühen Neuzeit (1600–1750), Bh 75, Göttingen 2010, 4

⁸ О цензури, контроли штампаних дела и привилегијама у Светом Римском царству немачке нације у раном новом веку видети: Joan Hemels, *Pressezensur im Reformationzeitalter (1475-1648)*, Deutsche Kommunikationskontrolle des 15. bis 20. Jahrhunderts, München-New York 1982, 13-35.

⁹ Након аустро-турских ратова у 18. веку публикувано је мноштво ратних извештаја. Навешћемо само неке публикације: Johann Gottfried Krüger, *Vorstellung des höchst beglückten Zweyten Feldzugs, Auff dem Hungarisch- und Venetianischen Kriegs Theatro, Oder Ausführliche Beschreibung Dessen, was sich in dem zwischen Thro Röm. Käyserl. Maj. und der Republic Venedig eines, Dann Der Ottomannischen Pforte andern Theils geführtem Kriege, In diesem 1717ten Jahre, biß zu Endigung der Haupt-Campagne, Merckwürdiges begeben: In Zwölff besondern Auffritten vorgestellet, und mit curieusen Kupffern, auch einem Register versehen*, Leipzig 1717; Comte de Schmettau, général à l'Armée du Roi de Prusse, *Mémoires secrets de la Guerre de Hongrie, pendant les campagnes de 1737, 1738. et 1739. Avec des réflexions critiques*, Francfort 1786; Andreas Chrysogonus Eichler, *Vollständige Geschichte von der Belagerung und Einnahme der Festung Belgrad durch den k. k. Feldmarschall, Ernst Gideon Freyherrn von Loudon [...] im Jahre 1789*, Prag 1789.

¹⁰ Andreas Gestrich, *Kriegsberichterstattung als Propaganda. Das Beispiel „Wienerischen Diarium“ in Siebenjährigen Krieg 1756-1763*, Kriegsberichterstattung vom 18. bis zum 20. Jahrhundert, Göttingen 2006, 23-24.

је интересовање за новине опадало током дужих периода мира. Тиме су војни сукоби постали један од главних покретача развоја новинарства.

Током XVIII века значај штампе додатно је порастао. Број новина у немачком простору континуирано се повећавао, а њихови тиражи достизали су до тада незабележене размере. Овај процес био је повезан са растом писмености и појавом такозване „читалачке револуције“. Посебан подстицај дао је Седмогодишњи рат (1756–1763), који је довео до снажне политизације европског друштва. Број политичких листова и часописа значајно је порастао, док су водеће новине вишеструко повећале тираже. Тиме је створен много шири круг људи заинтересованих за међународна политичка питања. Управо због тога новине се не могу посматрати само као пасивни преносиоци информација. Њихово извештавање било је повезано са политичким интересима држава, владара и различитих друштвених група. Током ратова власти су настојале да преко штампе учврсте лојалност становништва, легитимишу сопствене војне циљеве и обликују представе о непријатељу.¹¹ Новине су тако постале важно средство политичке саморепрезентације и инструмент формирања јавног мњења. Таква улога штампе чини је изузетно значајним историјским извором за проучавање начина на који су поједине државе, народи и региони представљани европској јавности. При томе је неопходно имати у виду да новине не одражавају стварност непосредно, већ кроз одређене обрасце селекције, интерпретације и вредновања информација. Историјска анализа штампе стога не подразумева само утврђивање чињеница о којима се извештавало, већ и истраживање начина на који су те чињенице представљане.¹²

У методолошком смислу, проучавање новина захтева комбиновање квантитативних и квалитативних истраживачких поступака. Анализа садржаја показала се као посебно погодан метод за истраживање великих корпуса новинских текстова. Њена предност огледа се у могућности систематског и контролисаног поређења великог броја вести током дужег временског периода. За разлику од традиционалне херменеутичке анализе појединачних текстова, анализа садржаја омогућава сагледавање општих образаца извештавања и идентификовање доминантних тема. С друге стране, квантитативна анализа обухвата евидентирање и класификовање новинских прилога према унапред дефинисаним категоријама. На тај начин могуће је утврдити учесталост појављивања одређених држава, простора, личности или догађаја, као и њихов релативни значај у укупном садржају новина. Посебно је значајно праћење промена кроз време, јер оно

¹¹ Милош Ђорђевић, *Немачки поглед на Србију у 18. веку*, Ниш 2023, 196.

¹² Исти, *Слика Србије кроз визуру путописаца Светог Римског царства 17. и 18. века*, Врањски гласник. Поводом 110 година од Балканских ратова и ослобођења Старе Србије. Тематски зборник националног значаја, Врање 2023, 75-78.

омогућава уочавање промена у уређивачкој политици и интересовањима читалачке публике. Међутим, сама квантификација није довољна за разумевање значења новинских текстова. Због тога је потребно допунити је квалитативном анализом садржаја. Коначно, резултати квантитативне и квалитативне анализе могу се повезати са ширим политичким и друштвеним контекстом епохе. На тај начин новине постају не само извор информација о догађајима него и сведочанство о начинима на које су ти догађаји интерпретирани и представљани савременој публици. Такав методолошки приступ пружа одговарајући оквир за истраживање представа о Србији у штампи немачког говорног подручја XVIII и XIX века. Комбиновањем статистичке анализе заступљености тема са анализом садржаја и језика новинских текстова могуће је утврдити не само колико је Србија била присутна у европском информационом простору, већ и на који начин је представљана читаоцима хабзбуршког царства, које су теме доминирале у извештавању и какве су политичке и културне представе о њој обликоване у јавности тог времена.¹³

Да би се разумело извештавање немачке штампе о Србији крајем XVIII и у првој половини XIX века, неопходно је сагледати шири политички и геополитички контекст у коме је овај простор посматран у европској јавности. За већину западноевропских аутора раног новог века Балканско полуострво није представљало јединствену географску или политичку целину, већ пре свега простор Османског царства и једно од кључних подручја сукоба између хришћанске Европе и исламског света. У политичким плановима за европско уједињење и успостављање трајног мира, који су се појављивали од XVII века, османска држава најчешће је посматрана као спољна опасност чије је потискивање са европског тла представљало предуслов за стабилност континента. У немачкој литератури раног новог века за простор данашњег Балкана често су коришћени антички називи *Haemus* и *Haemi montes*, док се савремени појам Балкана још није употребљавао у данашњем значењу. Термин „Балкан“ дуго је означавао искључиво планински венац у централном делу полуострва. Тек почетком XIX века постепено почиње да добија шире географско и политичко значење. До тада су у европској литератури много чешће коришћени називи попут „Европска Турска“, „Европско Османско царство“ или „Оријентално полуострво“. Самим тим, и Србија је у очима европских посматрача најчешће посматрана као део ширег османског простора.¹⁴

Повећано интересовање немачког говорног подручја за Србију и суседне земље постало је приметно након Великог бечког рата (1683–1699). Победи

¹³ Sonja Schultheiß-Heinz, *Politik in der europäischen Publizistik: eine historische Inhaltsanalyse von Zeitungen des 17. Jahrhunderts*, Stuttgart 2004, 28-29, 32.

¹⁴ М. Ђорђевић, *Немачки поглед на Србију*, 17-18.

Хабзбуршке монархије и померање граница према југоистоку довели су до тога да простор доњег Подунавља и Балкана добије ново место у политичким и војним плановима Беча. Због тога се од краја XVII века у немачким земљама појављује све већи број књига, путописа, географских описа, војних извештаја и новинских текстова посвећених територијама под османском влашћу. Истраживањем се може доћи до закључка да интересовање више није било ограничено искључиво на питање одбране од Османског царства, већ се све чешће односило на становништво, природне ресурсе, комуникације и стратешки положај који је овај простор пружао. Оваква промена била је непосредно повезана са дугорочном политиком Хабзбуршке монархије према европском југоистоку. Као носиоци царске круне Светог римског царства, Хабзбурзи су током више векова били предводници борбе против османског продора у средњу Европу. Међутим, након краја XVII века њихова политика постепено добија и изразиту експанзионистичку димензију. Балканско полуострво и подручје доњег Дунава све више се посматрају као простор могућег ширења војног и економског утицаја монархије. У том контексту Србија је заузимала посебно место. Њен положај на раскрсници важних речних и копнених комуникација, између Хабзбуршке монархије и Османског царства, чинио ју је једним од најзначајнијих пограничних подручја југоисточне Европе. Током аустро-турских ратова у XVIII веку управо је Србија била једно од главних ратишта, што је условило њено често присуство у европској штампи. Вести о војним операцијама, кретању армија, опсадама градова и дипломатским преговорима редовно су доносиле и пропратне информације о Београду, Смедереву, Шапцу, Ужицу, Нишу и другим местима на простору Србије.¹⁵

Освајања током рата 1716–1718. године омогућила су Хабзбурзима привремено укључивање дела Србије у оквире монархије, након чега је започета колонизација немачког становништва у подручјима јужне Угарске и Баната. Ови процеси допринели су још већем интересовању јавности за прилике на југоистоку Европе. Истовремено, балканско питање постајало је важан фактор и у односима великих сила. Током XVIII века интереси Хабзбуршке монархије, Пруске, Русије и Османског царства често су се укрштали управо на простору југоисточне Европе. Док су Хабзбурзи настојали да очувају свој утицај у Подунављу, Пруска је често подржавала очување Османског царства као противтежу хабзбуршким амбицијама. Са друге стране, Русија је све више наступала као заштитница православног становништва Балкана и значајан политички актер у региону.

Посебно место у европској јавности заузимао је Београд. Захваљујући свом положају на ушћу Саве у Дунав, град је имао изузетан стратешки значај и представљао једну од најважнијих тврђава Османског царства

¹⁵ Исто, 129.

у Европи.¹⁶ Због тога су борбе за Београд редовно привлачиле пажњу новина широм немачког говорног подручја. Највећу пажњу изазвала је хабзбуршка опсада и освајање Београда 1789. године током последњег аустро-турског рата XVIII века. Посебно су истицане заслуге фелдмаршала Ернста Гидеона фон Лаудона, који је у јавности представљен као главни творац победе.¹⁷ У извештајима састављеним након освајања Београда наглашавани су изузетно мали губици царске војске до 9. октобра, какви нису забележени ни у једној претходној опсади овог утврђења. Савременици су наглашавали да „нико није на лепши начин и са мање губитака освојио Београд пре Лаудона”, чиме је нарочито потенцирана војничка способност и тактичка успешност фелдмаршала. Према званичним подацима, током читаве операције погинуло је 289, а рањено 732 официра и војника царске војске, што је, у односу на значај освојене тврђаве и жестину дотадашњих борби за Београд, сматрано изузетним успехом. Насупрот томе, губици османских бранилаца града од почетка најжешћег бомбардовања, било је најмање 1.300 људи, а око 1.000 је било рањених.¹⁸ Освајање Београда донело је Лаудону велику славу широм Хабзбуршке монархије. Београд није представљао само снажно војно упориште, већ и симболичан кључ за контролу Дунава и читаве Србије. Због свог стратешког положаја и историјског значаја, његово освајање је у оновременој европској јавности доживљавано као један од највећих успеха царске војске у рату против Османског царства. Лаудонов углед достигао је врхунац, а његово име постало је синоним за једну од најуспешнијих војних операција тог периода.

Након капитулације, све одредбе споразума о предаји биле су доследно спроведене. Поред Београда, Османлије су предале и Смедерево, а убрзо потом напустиле су и Пожаревац. Истовремено, вести са јужног ратишта говориле су да се сераскер Абди-паша са својом војском повукао из Ћуприје, што је додатно потврдило повлачење османских снага из већег дела београдског пашалука. На тај начин, царска војска је у кратком року успела да успостави контролу над најважнијим утврђењима у овој провинцији. Ипак, након почетних успеха није дошло до дубљег продора царске војске у унутрашњост Србије. Главнина хабзбуршких снага остала је на већ освојеним положајима, док су даље војне активности углавном водили Михаљевићеви фрајкори, који су четовањем и извиђачким дејствима узнемиравали османске положаје. Таква тактика показује да је, упркос великим победама, Беч све више оклевао да настави офанзиву већег

¹⁶ Видети: Јованка Калић, *Европски путописци о Београду*, Београд у делима европских путописаца, Београд 2003, 9-16.

¹⁷ У славу освајања Београда и фелдмаршала Лаудона је написана и песма о Београду из 1789. године (*Das Lied von Belgrad 1789*). М Ђорђевић, *Немачки поглед на Србију*, 173-175.

¹⁸ *Исто*, 172.

обима. Наставак рата током 1790. године довео је Хабзбуршку монархију у неповољан политички и војни положај. Под притиском међународних околности, а пре свега односа са Пруском, монархија је била приморана да у Рајхенбаху прихвати конвенцију којом се обавезала на успостављање *status quo* у односима са Османским царством. То је значило одрицање од ратних добитака и враћање дела Србије, укључујући и Београд, под османску власт. Тако је, упркос сјајним војним успесима и брзом освајању Београда, коначни дипломатски исход рата поништио већину територијалних добитака које је царска војска стекла током похода.¹⁹

Са окончањем последње велике хабзбуршке офанзиве на Балкану у XVIII веку, интересовање немачке јавности за Србију није престало. Напротив, почетак XIX века и избијање српских устанака омогућиће да Србија поново постане једна од важних тема штампе немачког говорног подручја. Слика Србије која се појављује у штампи није била искључиво производ локалних догађаја, већ и одраз интереса великих сила, развоја Источног питања и променљивих представа европске јавности о Балкану. Путопис Ота фон Пирха *Reise in Serbien im Spätherbst 1829*²⁰ представља једно од најзначајнијих немачких сведочанстава о Србији у првој половини XIX века. Настао је на основу ауторовог путовања кроз Србију током јесени 1829. године, у тренутку када се земља налазила у процесу трансформације из османске провинције у аутономну кнежевину под вођством кнеза Милоша Обреновића. Дело је објављено у Берлину 1830. године и убрзо је постало важан извор информација о Србији за немачку и ширу европску јавност. Пирх у свом путопису не даје само опис пута и предела кроз које пролази, већ настоји да прикаже политичке, друштвене и привредне прилике у земљи. Његова запажања обухватају градове, села, опис природе, становништво, обичаје и начин управљања државом. Аутор посматра Србију као земљу која се убрзано мења и која, упркос бројним тешкоћама, показује знаке значајног развоја.

Полазећи од уверења да је слобода од пресудног значаја за српски народ, аутор закључује да га искуства стечена током боравка у Србији не остављају равнодушним према њеној будућности и тежњама ка слободи. Аутор разматра статус Србије у саставу Османског царства и поставља питање да ли су се стекли услови за њено потпуно ослобођење, проширујући притом своју анализу на питање оправданости даљег османског присуства на Балкану. Његови закључци подударују се са ставовима оног дела европске јавности који је сматрао да даљи развој народа Југоисточне Европе у наредним деценијама није могућ у оквиру Османског царства. У свом објашњењу ситуације, наводи се да је Европа на интелектуалном плану достигла ниво

¹⁹ Исто.

²⁰ Otto von Pirsch, *Reisen in Serbien im Spätherbst 1829*, Bd. 2, Berlin 1830.

развоја који је далеко превазилазио Османско царство. Управо у области образовања и науке остварени су најзначајнији помаци, што је представљало темељ њеног политичког и друштвеног успона. Друштва која заостају у интелектуалном развоју неминовно заостају и у политичком смислу. Аутор закључује да код Срба препознаје потенцијал за интелектуални напредак и успостављање уређене правне државе. Истовремено истиче да је своје дело замислио као средство упознавања јавности у Хабзбуршкој монархији са приликама у Србији, верујући да ће на тај начин допринети њеном развоју и остварити циљ који је себи поставио.²¹

Сличан наратив се препознаје и у делима које се односе на епохе Карађорђа Петровића и кнеза Милоша Обреновића, истичући њихов допринос ослобођењу српског народа од османског ропства. У више штампаних издања представљене су хронологије Првог и Другог српског устанка, са посебним нагласком на живот и дела обојице устаничких вођа.²² Написана за ширу публику немачког говорног подручја, ова дела имају изразито херојски тон описујући борбе српског народа за слободу уз представљање Карађорђа и Милоша Обреновића као две комплементарне историјске личности. Први је представљен као ослободилац и вођа са искуством у фрајкорима из аустро-турског рата 1788-1791, док је Милош приказан као државник који је резултате борбе претворио у трајне политичке установе. Као интерпретација већине аутора може се истаћи да један симболизује јунаштво и револуционарни занос, а други политичку мудрост и изградњу државе. Посматрано у целини, Српска револуција је у штампаним медијима немачког говорног подручја средином XIX века представљена кроз романтичарску представу о националним херојима, борби за слободу и стварању модерне српске државе. Овај наратив је, међутим, крајем XIX и почетком XX века претрпео значајне промене, условљене измењеним геополитичким интересима Немачке и Аустроугарске, што се јасно одразило и на писање њихове штампе о Србији.

Литература:

Behringer, Wolfgang, *Das Netzwerk der Netzwerke. Raumportionierung und Medienrevolution in der Frühen Neuzeit*, Das Mediensystem im Alten Reich der Frühen Neuzeit (1600–1750), Bh 75, Göttingen 2010, 39-58.

²¹ Исто, 270-272.

²² Willhelm Richter, *Serbiens Zustände unter dem Fürsten Milosch bis zu dessen Regierungs-Entsagung im Jahre 1839. Eine Darst. d. jungsten Ereignisse, Charakteristik d. serb. Volkes u. Abriss e. Topographie d. Fürstenthums*, Leipzig 1840; Georg Wuitsch, *Czerny Georg's und des Fürsten Milosch Obrenowitsch Leben und Heldenthaten. Nebst einer kurzen Geschichte des serbischen Aufstandes*. Mit mehreren Illustrationen, Wien 1857; Wilh[elm]. Runge, *Reisebriefe aus Serbien*, Dortmund 1875.

Black Jeremy, *The English Press in the Eighteenth Century*, London-Sydney 2010.

Gestrich, Andreas, *Kriegsberichterstattung als Propaganda. Das Beispiel „Wienerischen Diarium“ in Siebenjährigen Krieg 1756-1763*, Kriegsberichterstattung vom 18. bis zum 20. Jahrhundert, Göttingen 2006, 23-39.

Ђорђевић, Милош, *Слика Србије кроз визуру путописаца Светог Римског царства 17. и 18. века*, Врањски гласник. Поводом 110 година од Балканских ратова и ослобођења Старе Србије. Тематски зборник националног значаја, Врање 2023, 75-83.

Ђорђевић, Милош, *Немачки поглед на Србију у 18. веку*, Ниш 2023.

Eichler, Andreas Chrysogonus, *Vollständige Geschichte von der Belagerung und Einnahme der Festung Belgrad durch den k. k. Feldmarschall, Ernst Gideon Freyherrn von Loudon [...] im Jahre 1789*, Prag 1789.

Калић, Јованка, *Европски путописци о Београду*, Београд у делима европских путописаца, Београд 2003, 9-16.

Krügner, Johann Gottfried, *Vorstellung des höchst beglückten Zweyten Feldzugs, Auff dem Hungarisch- und Venetianischen Kriegs Theatro, Oder Ausführliche Beschreibung Dessen, was sich in dem zwischen Ihro Röm. Käyserl. Maj. und der Republic Venedig eines, Dann Der Ottomannischen Pforte andern Theils geführtem Kriege, In diesem 1717ten Jahre, biß zu Endigung der Haupt-Campagne, Merckwürdiges begeben: In Zwölff besondern Aufftritten vorgestellt, und mit curieusen Kupffern, auch einem Register versehen*, Leipzig 1717.

Pirch, Otto von, *Reisen in Serbien in Spätherbst 1829*, Bd. 2, Berlin 1830.

Richter, Willhelm, *Serbiens Zustände unter dem Fürsten Milosch bis zu dessen Regierungs-Entsagung im Jahre 1839. Eine Darst. d. jungsten Ereignisse, Charakteristik d. serb. Volkes u. Abriss e. Topographie d. Fürstenthums*, Leipzig 1840.

Runge, Wilh.[elm], *Reisebriefe aus Serbien*, Dortmund 1875.

Schilling, Michael, *Stadt und Publizistik in der Frühen Neuzeit*, Stadt und Literatur im deutschen Sprachraum der Frühen Neuzeit, Bd. 1, Tübingen 1998, 112-144.

Schmettau, Comte de, général à l'Armée du Roi de Prusse, *Mémoires secrets de la Guerre de Hongrie, pendant les campagnes de 1737, 1738. et 1739. Avec des réflexions critiques*, Francfort 1786.

Schultheiß-Heinz, Sonja, *Politik in der europäischen Publizistik: eine historische Inhaltsanalyse von Zeitungen des 17. Jahrhunderts*, Stuttgart 2004.

Stöber, Rudolf, *Deutsche Pressegeschichte. Von den Anfängen bis zur Gegenwart*, Stuttgart-Ulm 2005.

Handover, Phyllis Margaret, *A History of the London Gazette 1665-1965*, London 1965.

Hemels, Joan, *Pressezensur im Reformationzeitalter (1475-1648)*, Deutsche Kommunikationoskontrolle des 15. bis 20. Jahrhunderts, München-New York 1982, 13-35.

Hillgärtner Jan, *News in Times of Conflict. The Development of the German Newspaper, 1605–1650*, Brill 2021.

Weber, Johannes, *Deutsche Presse im Zeitalter der Barock. Die Vorgeschichte öffentlichen politischen Räsonnements*, “Öffentlichkeit” im 18. Jahrhundert“, Göttingen 1997, 137-150.

Wuitsch, Georg, *Czerny Georg’s und des Fürsten Milosch Obrenowitsch Leben und Heldenthaten. Nebst einer kurzen Geschichte des serbischen Aufstandes*. Mit mehreren Illustrationen, Wien 1857.

Summary

Miloš Đorđević, Slaviša Nedeljković

THE NARRATIVES ABOUT SERBIA IN GERMAN PUBLICATIONS AT THE END OF THE 18TH AND THE BEGINNING OF THE 19TH CENTURIES

The development of the periodical press during the seventeenth and eighteenth centuries fundamentally transformed the European information landscape. Newspapers became the first medium capable of providing regular, continuous, and publicly accessible information, thereby contributing to the emergence of a modern public sphere. Within the Holy Roman Empire, the political fragmentation of the German lands encouraged the establishment of numerous printing centers and newspapers, creating a diverse and competitive media environment. Military conflicts, diplomatic negotiations, and political developments quickly became dominant subjects of reporting, while newspapers assumed an increasingly important role in shaping public opinion. Against this background, Serbia entered the German-language press primarily through reports on the Austro–Ottoman War of 1788–1791. Military campaigns, especially the siege and capture of Belgrade under Field Marshal Ernst Gideon von Laudon, attracted considerable attention. Newspapers described military operations in detail, reported on the movements of imperial and Ottoman forces, and highlighted the participation of Serbian volunteer units. Such reports familiarized German readers with Serbia long before the establishment of its autonomous state institutions.

The paper demonstrates that newspaper accounts were closely connected to the political objectives of the Habsburg Monarchy. Military successes were presented as victories of Christian Europe over the Ottoman Empire, while

Serbia appeared as a strategically significant frontier region. Nevertheless, these reports gradually moved beyond purely military issues and increasingly included information on the country's population, economy, administration, and political prospects. A significant transformation occurred after the Serbian uprisings and the recognition of Serbian autonomy. German travel literature and historical publications began to portray Serbia not merely as a theatre of war but as a society undergoing rapid political and social change. Otto von Pirsch's *Reise in Serbien im Spätherbst 1829* occupies a particularly important place within this corpus. Based on first-hand observations, Pirsch described Serbian institutions, settlements, customs, and everyday life while emphasizing the country's progress under Prince Miloš Obrenović. His account reflected broader European discussions concerning national liberation, modernization, and the future of the Ottoman Empire in Southeastern Europe. The paper also analyzes biographies and historical narratives dedicated to Karađorđe Petrović and Prince Miloš Obrenović. Intended for a broad German-speaking audience, these works adopted a distinctly heroic tone, presenting the leaders of the First and Second Serbian Uprisings as complementary historical figures. Karađorđe was depicted as the revolutionary liberator and military commander, whereas Miloš emerged as the statesman who transformed military achievements into durable political institutions. Such publications contributed to the romantic image of the Serbian Revolution and reinforced positive perceptions of Serbia as a nation striving for freedom and statehood.

The study concludes that the German-language press played a significant role in shaping European perceptions of Serbia throughout the late eighteenth and the first half of the nineteenth century. Newspaper reports, travel accounts, and historical studies did not merely transmit information but actively constructed narratives about Serbia's political development, cultural identity, and European future. These narratives, however, were not static. By the end of the nineteenth century and especially at the beginning of the twentieth century, changing geopolitical interests of Germany and Austria-Hungary substantially altered media portrayals of Serbia, replacing earlier romantic and sympathetic interpretations with increasingly political and strategic representations.